

Historisk arkæologi

Hvor går grænsen?

Vivi Jensen

Fortid og Nutid oktober 1993, hefte 3, s. 243–250.

Århundrederne efter middelalderens slutning bliver i disse år i stigende grad genstand for arkæologiske undersøgelser. Vivi Jensen opfordrer i denne artikel til, at man i den forbindelse sikrer et snævert samarbejde mellem arkæologer på den ene side og historikere og etnologer på den anden side om udvælgelsen af udgravningsobjekter og mål og problemstilling for det arkæologiske arbejde. På baggrund af et rids af middelalderarkæologiens udvikling i Danmark peger hun på risikoen for, at arkæologerne blot konstaterer forhold, som allerede er velkendte fra skriftlige kilder; samtidig giver hun eksempler på, at arkæologien også for middelalderens og de følgende århundreders vedkommende kan rejse problemstillinger og dokumentere forhold, der ikke umiddelbart fremgår af de skriftlige kilder. Artiklen er en omarbejdet version af et diskussionsoplæg på det årlige *Middelaldertræf* på Moesgård i april 1993.

Vivi Jensen, f. 1945, cand.mag. i middelalderarkæologi og forhistorisk arkæologi, Aarhus Universitet 1978. Museumspædagog ved Museet på Koldinghus 1979, fra 1991 museumsinspektør sst.

Eftermiddelalderlig arkæologi er et aktuelt debateme blandt middelalderarkæologer både i og uden for Danmark. Senest har et antal norske og svenske forskere fremlagt synspunkter i tidskriftet *META* 1992 nr. 4 og 1993 nr. 1.¹ En del middelalderarkæologer – også danske – vælger at benytte betegnelsen historisk arkæologi om deres fag, og i praksis har arkæologerne aldrig begrænset deres undersøgelser til den tid, der ligger forud for reformationen. Imidlertid er det ikke problemløst at omdefinere faget, og i det følgende skal der gøres opmærksom på nogle af de problemstillinger, danske middelalderarkæologer har haft at forholde sig til inden for det seneste par årtier, ligesom der også skal gives udtryk for nogle af de forbehold, der er nødvendige, når det gælder den eftermiddelalderlige arkæologi.

Indtil 1971 drejede al formaliseret arkæologisk undervisning i Danmark sig om oldtiden, enten den klassiske eller

den nordiske, der hver havde egne institutter. Det betyder ikke, at middelalderarkæologi ikke eksisterede, men dens udøvere havde som regel en anden uddannelsesmæssig baggrund, og den var, med markante undtagelser såsom Poul Nørlunds udgravninger i nordbo-bygderne på Grønland, i hovedsagen centreret om monumenterne, især kirker, klostre og voldsteder, og om de problemstillinger og genstande, der er knyttet hertil.

I løbet af 1960'erne fik mange danske provinsmuseer faguddannet ledelse. Som regel var det en forhistorisk arkæolog, og man kunne da enkelte steder iagttagende, at hele bykvarterer, inden for synsvidde af museumsinspektørens kontor, forsvandt, og at de underliggende kulturlag bortgravedes og erstattedes med stabilgrus og grovbeton, mens museets arkæologiske ekspertise undersøgte oldtidsgrave i oplandet.

Nogle byer havde en gammel tradition for at dyrke middelalderarkæologi.

Det gjaldt f.eks. Ålborg og Odense, og i min egen by, Kolding, havde byens kæmner, købmand I.O. Brandorff, i slutningen af forrige og begyndelsen af dette århundrede omhyggeligt registreret det, han så, når der blev gravet i bygrunde og gader. Da han ikke magtede det længere, var der ingen til at tage over. Dette forløb er langt fra enstående. Overalt i landet afgang dokumentationsgraden indtil meget tæt på nutiden af, om et engageret menneske ville ofre sin fritid på sagen. Heldigvis var mange af disse "amatører" lige så kyndige som Koldings I.O. Brandorff, og deres materiale er uvurderligt, idet langt hovedparten af det, de engang registrerede, siden er forsvundet.

Det var dog langt fra alle forhistoriske arkæologer, der vendte ryggen til deres by. Mange indså, at selv om deres uddannelse var standset ved 1050, så rakte deres ansvar længere op i tiden. I Århus tog Forhistorisk Museum i 1963 fat på en bygrund tæt ved domkirken, og i modstrid med den almindelige praksis udgravede og dokumenterede man alt med lige stor omhu.² Det gav ny og spændende viden om middelalderens og vikingetidens Århus, og man magtede oven i købet at udsende publikationen *Århus Sønder vold – en byarkæologisk undersøgelse*.³ Gennem mere end et årti var den alle middelalderarkæologers bibel – besøg biblioteket på det nærmeste arkæologiske museum og se, hvor slidt den er! Efterhånden er der udgivet enkelte andre materialefremlæggelser, men den er stadig et uomgængeligt hovedværk for enhver, der beskæftiger sig med middelalderarkæologi.

Århus Sønder vold udkom i 1971, og det år begyndte også senere professor, nuværende rigsantikvar Olaf Olsen sine forelæsninger i middelalderarkæologi ved Århus Universitet. I begyndelsen var de tænkt som et tilbud til interesserede forhistorikere, men meget snart opbyggedes der et selvstændigt

middelalderarkæologisk studium. De første studerende var næsten alle folk med baggrund i forhistorisk arkæologi, men studiet tiltrak hurtigt en del historikere, der her så en relevant og spændende bifags- eller hovedfagsmulighed.

I hovedstaden stod man vistnok ret uforstående. Ikke over for faget, men over for placeringen. Hvordan kunne man overhovedet uddannes kvalificeret, når man ikke havde daglig adgang til Nationalmuseets arkiver og samlinger? Det har utvivlsomt også på nogle områder været en mangel, men til gengæld var det i Jylland, det foregik, med "det" menende den arkæologi, der var baseret på udgravninger. Moesgård, som var instituttets hjemsted, rummede også Forhistorisk Museum (begge bor der endnu, sammen med forhistorikerne og etnograferne), der havde ført an, når det gjaldt byarkæologi. I Ribe gravedes der på livet løs, og man kom efterhånden med i andre byer såsom Viborg, Ålborg, Randers, Kolding, Hobro og andre steder. På Sjælland tog det noget længere tid at få taget hul på byarkæologien, og i flere af de store sjællandske købstæder er man faktisk ikke kommet i gang endnu, men må klare sig med, hvad én middelalderarkæolog fra Nationalmuseet kan overkomme.

Tidligere havde det været klostre og kirker, der udgravedes. Inspektør ved Nationalmuseet Hans Stiesdals udgravning i Grønnegade i Ribe havde været en absolut enlig svale, men fra begyndelsen af 1970'erne udvidedes interessen til også at omfatte de verdslige dele af byerne. Om det var gået sådan, hvis faget havde fået hjemsted i København, kan man naturligvis kun gisne om, men der er næppe tvivl om, at den monumentorienterede middelalderarkæologi og de litterært baserede specialer havde fået en større dominans på byarkæologiens bekostning, hvis Nationalmuseets arkiver havde været inden for daglig rækkevidde. Enhver, der bare sporadisk har snuset til den del, der vedrører mid-

delalderen, vil vide, at det er kirker, klostre og voldsteder, der fylder op her.

Det gik med middelalderarkæologien som i sin tid med den forhistoriske. Først måtte man søge at få indsigt i den foreliggende viden, og man måtte have opbygget et brugbart kronologisk skelet, hvilket sidste er vanskeligere, end man skulle tro. Det er nemlig ikke umiddelbart muligt at sammenholde kongerækken med de materielle levn, medmindre der er mønter i et fund. Vilh. la Cours pionerværk *Næsholm*,⁴ der er en publikation af et voldsted i Odsherred, og i hvilket et repræsentativt udsnit af de fundne genstande gives, blev genstandsstudiernes hovedværk nr. 2. Hermed cementeredes den blyglaserede kandes datering til perioden ca. 1250–1350, en datering, der i dag kan udvides i begge retninger, men som stadig spøger rundt omkring, fordi den ligger i rygmarven på en hel generation.

Efterhånden som vi fik en vis orden på genstandene, kunne vi så småt be-

gynde at bruge dem til noget. Vi kunne f.eks. med rimelig sikkerhed afgøre, om vi befandt os i en smedje, hos en skomager eller på et skibsværft, og om det var tidlig middelalder, højmiddelalder, eller om vi var nået op i senmiddelalder eller renæssance. Vi troede længe, at jydepotteskår og skår af tretåede stjertpoter var sikre renæssanceindikatorer, men det har vist sig, at begge dele forekommer fra 1400-årene,⁵ så måske må renæssancen flyttes tilbage i tiden, i hvert fald set fra et arkæologisk synspunkt, idet det brud, der sker her, keramisk set er det mest markante siden 1100-årene. I fundmaterialet fra Kolding, som er det, jeg har primært kendskab til, forsvinder middelalderens glaserede rødbrændte og uglaserede gråbrændte keramik fuldstændig, sandsynligvis over en ret kort periode, og det nye sortgods ser ud til at bygge på helt andre fremstillingstraditioner end det hidtidige. Hvor de middelalderlige lerkar af begge typer er fremstillet med brug af drejeskive, er det nye sortgods

T.v.: Tretået kuglepote fra Gråbrødreklosteret i Kolding, grundlagt 1288. Potten er fra 1300-årene eller eventuelt begyndelsen af 1400-årene. Den ene tå er rekonstrueret.

T.h.: Tretået gryde, jydepotte, utvivlsomt fra Varde-egnen. Det ses, hvordan overfladen er eftergået med "skavkniv", der kunne være af jern eller af træ. Gryden har mistet det ene øre. Den er fundet ved kloakering af gaden Rendebanen i Kolding, og den er sandsynligvis fra 1500- eller 1600-årene. En undersøgelse af frandskår fra perioden ville kunne vise, om de tre standardstørrelser, der kendes fra 1800-tallet, allerede fandtes dengang. I så fald hører denne gryde til de mindste. Foto Erling Thomsen / Museet på Koldinghus.

opbygget i hånden på samme måde som de jydepotter, der hurtigt slog alle andre sortgodstyper ud – hvis man kan tillade sig at slutte tilbage fra den senere dokumenterede jydepotteproduktion, og det er jo et lidt ømtåleligt spørgsmål. En endnu dristigere slutning, at jydepotterne også i renæssancen kom til Kolding fra vest, lader sig heller ikke dokumentere, men en antydning *kunne* findes i den kendsgerning, at Kolding i 1500-årene havde et ikke ubetydeligt indslag af tilrejsende og fastboende, der kom fra de områder, som senere var dominerende inden for jydepotteproduktionen.⁶ Arkæologiske undersøgelser i Ringkøbing viser i øvrigt en gråbrændt middelalderkeramik, der er væsensforskellig fra den østdanske, og som meget vel kan vise sig at være jydepottens forgænger.⁷ En ende-

lig konklusion herom må dog afvente flere og mere indgående undersøgelser. Under alle omstændigheder står vi her over for et markant eksempel på, at et "lavteknologisk" produkt fortrænger et "højteknologisk".

Interessant nok ser der ud til at være en tilsvarende, om end lidt tidligere, udvikling i England, hvor drejet, dekoreret keramik af høj teknisk kvalitet erstattedes af grovere, håndlavede potter.⁸ Kun i de større byer opretholdtes en produktion af drejet kvalitetskeramik. De forholdsvis få middelalderlige karformer forsvandt, og i stedet tredobledes udbudet af former, ligesom karrene generelt blev mindre.

De engelske forskere har flere, og modstridende, forklaringer på fænomenet. John Cherry foreslår, at årsagen kunne være den, at der kommer flere

T.v.: Drejet stjertpote, indvendig blyglaseret. Den er del af en større fejlbrænding af potter og skåle, der engang i 1600-tallet blev kastet i Kolding Å - potten er revnet på den side, der er skjult på billedet. Gårdene i Rendebanen grænsede ned til åen, og ifølge en mandtalsliste af 1. august 1662 boede der en Claus Pottmager i denne gade. Randformen er den yngste af de kendte hovedformer, men vi kan endnu ikke sætte årstal på, så det er ikke muligt at afgøre, om det er Claus Pottmager eller hans forgænger i værkstedet, der har lavet den.

T.h.: Jydepottekonerne - hvis det da også i 1500-1600-årene var kvinder, der fremstillede jydepotter, som det var det i 1800-tallet - forsøgte sig også med stjertpotter, men holdt hurtigt op igen, måske fordi de tog mere plads op end gryderne, når de skulle pakkes til forsendelse – man ville helst kunne pakke så mange potter som muligt inden i hinanden. Man blev dog ved med at lave pander med stjert. Den viste "jydestjertpote" er et jordfund fra Kolding Markjorder. Man har forsøgt at eftergøre en rand som på den drejede stjertpote t.v., og dateringen må være som denne. Foto Erling Thomsen/Museet på Koldinghus.

metalkar på markedet, især af kobberlegeringer - metalformer ses imiteret i ler. Metalkarrene skulle have erstattet middelalderens kvalitetskeramik.⁹ H.E.J. Le Patourel vil i stedet søge årsagen i en økonomisk depression: "I den sidste fjerdedel af det 14. århundrede gik (pottemager)håndværket over til en anden type mænd, hvis hovedinteresse var landbrug. Ændringen synes at være forbundet med faldende håndværksmæssigt niveau og med, at de rigt udsmykkede kar forsvinder. Dette må atter have en sammenhæng med den almene økonomiske nedgang og med faldende efterspørgsel efter kvalitetskeramik."¹⁰

I Danmark bliver kvaliteten af den glaserede middelalderkeramik imidlertid absolut ikke dårligere i senmiddelalder og renæssance, tværtimod, men der er som i England tale om et totalt formskifte. For den glaserede keramik vedkommende bliver den veldrejede, tretåede stjertpote så godt som enerådende. Arkæologisk set slutter middelalderen engang i 1400-årene. Den vedtagne grænse, 1536, betyder noget dynastisk, religiøst og politisk, men i alle andre sammenhænge, jeg kan komme i tanker om, er den kunstig, og arkæologisk set er den direkte unaturlig. En så markant ændring som den, der kan påvises keramisk, og som bl.a. indebærer, at et håndværksmæssigt fremstillet produkt afløses af et husflidsprodukt (den gråbrændte kuglepote erstattes af jydepotten), må afspejle ændringer i samfundet, som jeg meget gerne så en historikers forklaring på. En "gammeldags" forhistoriker ville ikke have været i tvivl: Svaret ville have været en ny kultur baseret på indvandring; men dette modsiges effektivt af de skriftlige kilder, og for ikke at forårsage en sand læserbrevstrøm fra mine forhistoriske kolleger skal jeg da også skynde mig at sige, at jeg godt ved, at man i dag konkluderer anderledes forsigtigt og nuanceret. Af eksemplet skulle det fremgå,

at krydskonklusioner mellem historie og arkæologi skal omgås med forsigtighed og under hensyntagen til, at der er tale om to væsensforskellige kildegrupper, men det viser også, at arkæologien kan yde væsentlige bidrag til vor viden også om perioder, der normalt anses for at være pænt dækket ind ved hjælp af de skriftlige kilder alene.

Men tilbage til den keramik, der stadig optager så mange middelalderarkæologer. Egentlig er keramik inderligt uinteressant undtagen for de få, der specialiserer sig i keramiske godsanalyser, fremstillingsprocesser, distribution og den slags. For alle os andre har potteskår kun interesse i det omfang, de fortæller os noget, vi ikke ved i forvejen. At der var masser af forbindelser mellem Danmark og Nordfrankrig i højmiddelalderen, behøver vi ikke keramikken til at fortælle os, det klarer de skriftlige kilder så udmærket. Vi ved også godt, at Danmark handlede på Kina i 1700-årene, og at det såkaldte ostindiske porcelæn da var udbredt i vide kredse, ville vi kunne slutte ud fra den rolle, føringsgodset¹¹ spillede for officerers og matrosers økonomi. At vi overalt i byerne finder de små, fine blå- eller brogetdekorede porcelænskår med kapucinerbrun yderside, er kun en bekræftelse på det, vi ved i forvejen, og de store havevaser af terrakotta med reliefdekorationer, som i disse år graves frem ved slotte og herregårde, kender vi udmærket fra 1700-årenes stik. Deres tilstedeværelse berettiger ikke i sig selv en udgravning.

Nu ved jeg godt, at det kun er meget undtagelsesvis, at man graver alene for at finde potteskår. Det, vi søger, er naturligvis anlæg og sammenhænge. Skårene og de øvrige fund er bare hjælpemidler, der skal besvare spørgsmålene "hvad" og "hvornår". Alligevel spiller keramikken og forskningen i den stadigvæk en forholdsvis stor rolle i forbindelse med den historiske arkæologi. Mens forhistorikerne på grund af mere end et århundredes genstandsorientere-

Et usædvanlig velbevaret, men typisk eksemplar af den middelalderlige blyglaserede kande fra 1200-1300-årene: Glaseret, med pålagte ornamenten og med fingerindtryk i bundens rand. Kanden er fundet i Roskilde. Foto Flemming G. Rasmussen / Roskilde Museum.

ret forskning nu kun undtagelsesvis behøver at gøre den helt store forskningsindsats for at skelne mellem perioderne, som oven i købet kan inddeles i diverse underfaser, der for nogles vedkommende tillader endog meget snævre dateringer – så havde middelalderarkæologerne i begyndelsen ud over *Næsholm* og *Århus Søndervold* kun udenlandsk, og især engelsk, materiale at forholde sig til. Af samme grund regnede man i fagets barndom med, at en meget stor del af den middelalderkeramik, der fandtes i Danmark, var import fra England. Siden, da man fandt et produktionssted ved Farum Lillevang, blev dét *locus classicus*. Nu ved vi, at importen fra England var forsvindende lille, og at der har været produceret glaseret kera-

mik mange steder. Men under alle omstændigheder var vi lykkelige for hvert eneste skår af *den* blyglaserede kande, for så vidste vi, at vi var i eller i nærheden af ”Næsholm-perioden”. Det andet, vi fandt, inklusive den gråbrændte og uglaserede keramik, der i hvert fald i Jylland udgør langt hovedparten af skårfundene, måtte grupperes i forhold dertil. Det gav os et noget overskruet forhold til samme kande, men det er jo naturligt at klynge sig til en redningsplanke, når man er ude, hvor man ikke kan bunde. I dag er der imidlertid ikke grund til at bryde ud i jubelsang, når vi finder den i en by, der er nævnt i Kong Valdemars Jordebog. Her skal der helt andre argumenter til at begrunde et hul i jorden.

I det hele taget skal vi tænke os om, før vi giver os i kast med en arkæologisk undersøgelse af et fund eller anlæg fra historisk tid. Vi skal ikke udgrave ethvert objekt, bare fordi det er der. Vi skal vide, hvorfor vi vil undersøge det, og hvad vi gerne vil vide om det, og vi skal sikre os, at vi ikke bruger penge og energi på noget, som vi ved i forvejen, eller som vi lige så godt eller bedre kan belyse f.eks. ud fra en brandtaksation eller et toldregnskab.

Når det er sagt, så må det dog også understreges, at den historiske arkæologi på mange punkter har givet os væsentlig, ny viden. Nationalmuseets kirkeundersøgelser har resulteret i, at vi nu har et temmelig godt indtryk af, hvordan en romansk kirke var indrettet, da den var ny. Den danske saltproduktion på Læsø, hvis eksistens vi ganske vist kendte fra de skriftlige kilder, men som vi i øvrigt vidste uhyre lidt om, er blevet kortlagt og dokumenteret, og omhyggelige udgravninger har gjort det muligt at rekonstruere fremstillingsprocessen og de bygninger, den fandt sted i.¹² På Svalbard og Jan Mayen har man fremgravet uvurderligt kildemateriale, ikke alene til belysning af hval-

fangsten og den deraf følgende råvareforarbejdning, men som sidegevinst har man også fundet noget så sjældent som arbejdstøj fra 1600-årene.¹³ Undersøgelser af skibsvrag har givet væsentlige oplysninger om tidligere tiders vigtigste transportmiddel.¹⁴ Dette er blot tilfældige eksempler, der viser, hvad arkæologien formår frem for de skriftlige kilder; men der er endnu nyt land at erobre. F.eks. ved vi langt mere om jernalderens og vikingetidens landsbyer end om middelalderens og renæssancens. Undersøgelsen af 1100-tals gårdtomter ved Vorbasse¹⁵ og Bulagergård ved Veerst¹⁶ står stort set alene, og det er lykkeligt, at Statens Humanistiske Forskningsråd i forbindelse med sit nye satsningsområde Bebyggelse og Kulturlandskab har valgt at tage ældre middelalder med. Det er planen at søge at dække perioden 3500 f.Kr. til 1200 e.Kr., dvs. den tid, hvor de skriftlige kilder helt mangler.

Alligevel mener jeg, at det ikke alene er vigtigt, men også nødvendigt, at den historiske arkæolog på den ene eller anden led er historiker eller etnolog, eller at vedkommende er i stand til at etablere et samarbejde med folk, der har den nødvendige viden inden for disse fag. I virkeligheden burde man efter min mening ikke kunne blive middelalderarkæolog uden en eller anden form for formaliseret alliance med faget historie. Og jeg ved, hvad jeg taler om, for jeg har det ikke selv!

Mange af mine middelalderarkæologkolleger vil uden tvivl finde mit synspunkt kættersk, men jeg synes, at det er indlysende. Hvad enten vi piber eller synger, så er der ikke ubegrænsede midler til arkæologien, hverken i Danmark eller i "de lande, vi ynder at sammenligne os med". De penge, der er, må derfor bruges med omtanke, for vi hverken kan eller skal undersøge hvert eneste anlæg fra historisk tid. Den historiske arkæologi bringer supplerende kil-

demateriale – ofte uundværligt sådant, og ofte noget, som ikke lader sig fremskaffe på anden vis, ingen tvivl om det; men når det gælder oldtiden, så er arkæologien den eneste måde, hvorpå kildemateriale til livet i forhistorisk tid kan tilvejebringes. Det skal vi retfærdigvis huske på, når vi, der beskæftiger os med historisk arkæologi, af og til føler os økonomisk forfordelt.

Noter

1. *META – Medeltidsarkeologisk tidskrift* udgives af Medeltidsarkeologiska föreningen, Arkeologiska institutionen, Krafts torg 1, S-223 50 Lund. Der udkommer fire numre om året.
2. Det var længe, og er stadig nogle steder, praksis, at de øverste lag i en udgravning fjernes maskinelt, så man hurtigere kunne komme ned til det ældste.
3. H. Hellmuth Andersen, P.J. Crabb og H.J. Madsen: *Århus Sønder vold – en byarkæologisk undersøgelse*, 1971 (*Jysk Arkæologisk Selskabs skrifter* 9).
4. Vilh. la Cour: *Næsholm*, 1961.
5. Vivi Jensen: 1400-årenes lertøj i Kolding, *Hikuin* 8, 1992, s. 95–104.
6. Vivi Jensen: Fremmed i Kolding i 1500-årene, *Koldingbogen* 1991, s. 15–32, især fig. 2, s. 24.
7. Den gråbrændte keramik fra Ringkøbing er ikke publiceret, men kan ses på Ringkøbing Museum. Jeg er museumsinspektør Jens Aarup Jensen tak skyldig, fordi han har henledt min opmærksomhed på den.
8. John Cherry: Pottery and Tile, *English Medieval Industries: Craftsmen, Techniques, Products*, red. John Blair og Nigel Ramsay, London/Rio Grande 1991, s. 189–209.
9. Sst. s. 207.
10. H.E.J. Le Patourel: Documentary Evidence and the Medieval Pottery Industry, *Medieval Archaeology* 12, 1968, s. 122 (her citeret efter Cherry: Pottery (se note 8), s. 207).
11. Føringsgods: Privat indkøbte varer, som søfarende, der sejlede på de oversøiske lande, måtte bringe med hjem med henblik på videresalg.
12. Jens Vellev: Saltproduktionen på Læsø, i

- Danmark og i Europa, *Hikuin* 18, 1991, s. 7–108.
13. Svend E. Albrethsen: 1600-tallets hvalfangst ved Svalbard og Jan Mayen – arkæologiske undersøgelser, *Hikuin* 18, 1991, s. 269–288.
 14. F.eks. Jan Bill: Gedesbyskibet. Middelalderlig skude- og færgefart fra Falster, *Nationalmuseets Arbejdsmark* 1991, s. 188–198; Morten Gøthche: Stinesmindeskibet. Et vrag fra renæssancen, *Hikuin* 18, 1991, s. 149–178.
 15. Steen Hvass: Jernalderlandsbyerne ved Vorbasse, *Fra Nationalmuseets Arbejdsmark* 1979, s. 105–112. Yderligere henvisninger i Steen Hvass: *Hodde. Et vestjysk landsbysamfund fra ældre jernalder*, 1985 (*Arkæologiske Studier* 7).
 16. Christian Adamsen: Bulagergård. En bebyggelse fra tidlig middelalder i Verst sogn. Foreløbig meddelelse, *Mark og Monte*, *Fra sydvestjyske museer* 1982, s. 39–49.